

Barbara Świt-Jankowska*

Ochrona dziedzictwa architektonicznego jako element edukacji wczesnoszkolnej

The architectural heritage protection as an element of early childhood education

Słowa kluczowe: ochrona dziedzictwa architektury, edukacja przestrzenna, edukacja wczesnoszkolna

Key words: protection of architectural heritage, spatial education, early childhood education

*Żeby coś stało się możliwe
trzeba stale, od nowa, pracować nad niemożliwym.*

Hermann Hesse

*To achieve the impossible,
we must attempt the impossible again and again.*

Hermann Hesse

Budowa spójnego systemu ochrony dziedzictwa architektury i urbanistyki polskiej drugiej połowy XX wieku wymaga podjęcia działań na wielu poziomach. Trudność i wyjątkowa specyfika tego zadania wynika, z jednej strony, z bogatej historii i zróżnicowania formalnego wspomnianego okresu (doktryna socjalistyczna, nurty tradycyjne i motywy regionalne czy wpływy europejskie i światowe w latach 70.), z drugiej strony – z ambiwalentnego nastawienia społeczeństwa do stosunkowo młodych zabytków oraz przenoszenia odczuć związanych z czasami PRL na obiekty będące ich pozostałością.

1. OCHRONA ZABYTKÓW ARCHITEKTURY I URBANISTYKI W KONTEKŚCIE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

Pojęcie dziedzictwa kulturowego (którego częścią jest architektura i urbanistyka) w ostatnich latach przeżywa swój renesans. Promocja turystyki, promocja regionów i państw, media, politycy, edukacja – w każdym powyższym przypadku dziedzictwo kulturowe, jego kultywacja i ochrona staje się wygodnym argumentem lub po prostu

The construction of a coherent protection system of Polish architectural and urban heritage of the second half of the 20th century requires action at many levels. The difficulty and the unique specificity of this task emerges, on the one hand, from a rich history and formal diversity of the period (the socialist doctrine, traditional currents and regional motifs, as well as European and global influences in 1970s) and, on the other hand, from the ambivalent attitude of society toward relatively young monuments and transfer of feelings associated with those times onto objects that are their remnants.

1. PROTECTION OF ARCHITECTURAL AND URBAN MONUMENTS IN THE CONTEXT OF THE PROTECTION OF CULTURAL HERITAGE

The concept of cultural heritage (which is part of the architecture and urban design), is experiencing a renaissance in recent years. Promotion of tourism, advancements of regions and countries, the media, politicians, education – in each case above, the cultural heritage, its cultivation and protection becomes a convenient

* dr inż. arch., Instytut Architektury, Urbanistyki i Ochrony Dziedzictwa. Wydział Architektury Politechniki Poznańskiej

* dr inż. arch., Institute of Architecture, Urbanism and the Heritage Preservation, Faculty of Architecture, Poznan University of Technology

nośnym sloganem. Jednocześnie często umyka w rozważaniach głębia znaczeniowa i zakres tego pojęcia, co zwłaszcza w przypadku ochrony architektury i urbanistyki, może mieć decydujące konsekwencje.

Ochrona dziedzictwa wiąże się z koniecznością wzięcia pod uwagę różnego zakresu znaczeniowego, jaki może ono posiadać – ten sam element jednocześnie może dla jednej grupy społecznej stanowić wartość i istotny fragment jej kultury, a dla innej – być pozbawionym jakiegokolwiek znaczenia. Poszukując definicji zjawiska można zauważyć pewną różnorodność w rozkładaniu akcentów – balansowanie między szczególną wartością mienia, tradycją przekazywaną w czasie i przestrzeni a wagą dla ludzkości.

Trzonem zakresu znaczeniowego staje się *teren, terytorium* (miejsce w czasie) narodu lub pojedynczego regionu – to, w czym społeczność go zamieszkująca (lub utożsamiająca się z nim) partycypuje, czego doświadcza i czego używa. Zakresy terytorialne mieszają się, zmieniając skalę i znaczenie – krakowski Wawel stanowi przykład zarówno lokalnego, jak i narodowego dobra, równocześnie, poprzez wpisanie go na listę światowego dziedzictwa UNESCO, staje się własnością całej ludzkości.

Dodatkowym czynnikiem zmieniającym zakres znaczeniowy dziedzictwa są zmiany wynikające na przykład z ewolucji przebiegu granic, masowych przesiedleń ludności czy indywidualnych losów danej społeczności, dotyczące zarówno pojedynczych obywateli, jak i całe narody.

Często właśnie dostrzeżenie *wielorodności* spuścizny architektonicznej i urbanistycznej pozostawionej przez poprzednie pokolenia jest zadaniem najtrudniejszym. Dziedzictwo architektoniczne oznacza bowiem nie tylko budynki i ich otoczenie, ale również pozawerbalną treść, przekazaną przez przodków i dookreślającą współczesną kulturę. Jej znaczenie jest związane ze środowiskowymi i społecznymi skutkami wynikającymi z interakcji pomiędzy ludźmi a otoczeniem na przestrzeni dziejów. Dla podjęcia właściwej ochrony (odnalezienia, wyróżnienia i zabezpieczenia zabytku) niezbędne jest nie tylko dostrzeżenie powyższych zależności, ale również ich zrozumienie i akceptacja przez społeczeństwo.

Jak napisała dr hab. Izabela Lewandowska, prof. UWM, kwestia dziedzictwa kulturowego, jego uznania lub zakwestionowania może być rozpatrywana na dwóch poziomach – w kontekście indywidualnych doświadczeń jednostki i jej autoidentyfikacji bądź w kontekście zbiorowego obowiązku (świadomość zbiorowa). O ile o tej pierwszej nie należy dyskutować, tak świadomość zbiorową „należy badać, określać, a przede wszystkim wzmacniać, gdyż silne utożsamienie się z jakimś miejscem, tradycją, przeszłością i spuścizną daje szansę na kontynuację dziedzictwa” [3, s. 73].

Odpowiednia klasyfikacja dziedzictwa kulturowego, jego zakres i zasady ochrony są przedmiotem wielu współczesnych badań i analiz oraz prowokują opinię publiczną do podejmowania często burzliwych dyskusji. Analizując wypowiedzi społeczeństwa w prowadzonych sondażach czy na portalach internetowych można zauważyć, że powszechnym wydaje się być łączenie wartości dziedzictwa z jego wiekiem – im starszy obiekt, tym bardziej wart

argument, or simply a catchy slogan. At the same time the depth of meaning and scope of this concept often escapes considerations, which, especially in the case of protection of architecture and urban planning, can have dire consequences.

Heritage protection requires taking into account particular, varying scope of meaning, that it may have. The same element may be a social value for one group and a significant portion of its culture while, simultaneously, be devoid of any meaning for another. While searching for the definition of the phenomenon, a difference in placing the emphasis can be seen – balancing between the special value of the property, tradition handed down through time and space, and importance for humanity.

The core of the scope of meaning of the notion becomes the *terrain, territory* (place in time) of the nation or a single region and that, in which the residing (or identifying with the place) community participates, experience and what it uses. Range of territories often overlaps, changing the scale and importance of the monument. For example, Krakow's Wawel castle is both local and national good. Moreover, its inclusion on the UNESCO World Heritage List makes it property of all mankind.

Another factor modifying the scope of meaning of heritage are the changes resulting from the evolution of the course of borders, mass displacements of the populations or individual fates of the community, affecting both individual citizens and whole nations.

Often, just noticing the *heterogeneity* of the architectural and urban heritage left by previous generations is the most difficult task. That heritage is not only the buildings and their surroundings, but also a non-verbal content, provided by the ancestors, which defines contemporary culture. Its meaning is related to the environmental and social effects resulting from the interaction between people and the environment throughout history. For appropriate protection (finding, highlighting and preservation of the monument), not only perception of these factors is necessary, but also their understanding and acceptance within the society.

As written by professor Izabela Lewandowska from UWM, the issue of cultural heritage, its recognition or denial, can be considered at two levels – in the context of personal experience of the individual and his self-identification, or in the context of a collective obligation (collective consciousness). While the former is not subject to discussion, the collective consciousness “should be tested, defined, and above all, strengthened, because a strong identification with a place, a tradition, legacy of the past gives a chance to continue the heritage” [3, p. 73].

The appropriate classification of cultural heritage, its scope and principles of protection, are the subject of a lot of recent research and analysis, which provoke public opinion to take often stormy discussions. Analyzing the statements of the society in the surveys or on Internet portals, it is easy to notice, that it is common to identify the heritage value with its age – the older the object, the more worthy of protection.

ochrony. Wspomniane na początku nadużywanie terminu dziedzictwa we współczesnej prasie i mediach powoduje między innymi spłylenie rozumienia jego znaczenia oraz podniesienie znaczenia czynników najprostszych do oceny, czyli czasu powstania i liczby podobnych, zachowanych do czasów współczesnych obiektów. Należy jednak pamiętać, że dobra materialne zajmują tylko ułamek całości doznań, dokonań i doświadczeń, jakimi obdarzają współczesnych poprzednie pokolenia, oraz że za specyficzny rodzaj dziedzictwa uznaje się czasami sam proces transmisji treści kulturalnych.

Okres PRL jest utożsamiany z wieloma bolączkami współczesnych czasów. Jedną z nich jest zmiana, jaka dokonała się w rozumieniu przez społeczeństwo roli, którą odgrywa architekt w procesie powstawania budynku. Dominacja na rynku ogromnych pracowni miejskich, gdzie indywidualna kreatywność była „temperowana” dobrem ogółu, normatywami, standardami i wymaganiami wynikającymi z powszechnej prefabrykacji, oddaliła twórców od ich dzieł, a przeciętnemu obywatelowi zamknęła drogę do indywidualnego kontaktu z projektantem (projekty typowe). Inwestor prywatny, pozbawiony możliwości dyskursu na temat przestrzeni i związków zachodzących pomiędzy człowiekiem, budynkiem a jego otoczeniem, zurbanizowanym i naturalnym, nabierał przekonania, że jego „sprawczość” kończy się na granicy własnej działki. Konsekwencje takiego sposobu myślenia można zamknąć w dwóch frazach: „wolność Tomku w swoim domku”¹ i „wspólne znaczy niczyje”². Z jednej strony – każdy może (powinien wręcz – bo to przecież nic trudnego...) projektować i decydować o wszystkim na własnym terenie, z drugiej strony – przestrzenią pomiędzy powinien zająć się ktoś inny – enigmatyczne „państwo”. Zagadnienia związane z projektowaniem zostały sprowadzone do odpowiedniego zastosowania ergonomii, a wyższe wartości wynikające z odpowiedniej organizacji przestrzeni dla większość obywateli stały się niewidoczne.

Jak powyższa sytuacja przekłada się na współczesne zagadnienia związane z ochroną dziedzictwa architektury i urbanistyki, zwłaszcza pochodzącej z drugiej połowy XX wieku? Ochrona dziedzictwa większej części społeczeństwa kojarzy się z ochroną tradycji kultury dawnej, zazwyczaj przedwojennej. Dopuszczenie do świadomości pomysłu, że czasy tak niedawne, często pozostające w świadomości jako doświadczenia indywidualne lub znane z przekazów osób bliskich mogą generować obiekty warte ochrony, jest często trudne i wymaga zmiany podejścia. Wiele obiektów z tego okresu nadal z powodzeniem funkcjonuje w strukturze miasta, lepiej lub gorzej spełniając swoje użytkowe założenia, pozostając często specyficzną pamiątką po trudnych czasach. Najczęściej – stają się obiektem pożądania dla deweloperów: położone w dobrych lokalizacjach, ośmieszane przez poprzedni ustrój, straszą wieloletnimi zaniedbaniami i przestarzałymi materiałami wykończeniowymi. Oblepione reklamami, czasem brudne i śmierdzące, budzą społeczny lęk i brak akceptacji. Jak w takich warunkach mówić o ochronie i społecznej akceptacji dla takich działań?

Overuse of the term “heritage” in the contemporary media, among other things, impose a shallow view of its meaning and exaltation of the simplest factors like time of creation and the amount of similar, preserved monuments. Note, however, that the material goods are only a fraction of the sensations, achievements and experiences, which are allocated on contemporary society by previous generations, and that a specific type of inheritance is sometimes considered to be the exact process of transmission of cultural content.

The Polish People’s Republic period is often equated with many maladies of modern times. One of them is the change that has taken place in the understanding of the public role played by an architect in the process of building design. The dominance of huge urban design studios on the market, where individual creativity was “tempered” by the public welfare, norms, standards and requirements resulting from general prefabrication, took the creators away from their work, and closed the way for an average citizen to have an individual contact with a designer (typical projects). A private investor, with no possibility of discussion on the space and the relationship between man, the building and its urbanized and natural surroundings, took on the belief that his self-agency ends at the border of their own lot. The consequences of this way of thinking can be expressed in two sentences: “my house is my castle”¹ and „common« – means no one’s”². On the one hand – everyone is able to (or even is obliged to – because this is obviously nothing difficult...) design and decide about everything on their premises, on the other hand – the space between should be taken care of by someone else – the enigmatic „state”. Design issues were narrowed down to the proper application of ergonomics – higher values gained from the appropriate organization of the space for the majority of citizens became invisible.

How this situation translates into contemporary issues related with the architectural and urban heritage protection, especially from the second half of the twentieth century?

Protection of the heritage of wider population is commonly associated with the protection of old, usually pre-war, cultural traditions. Conscious understanding of the idea that you can protect monuments from such a recent past, that were a part of individual experience or are known from tales told by the beloved, is often difficult and requires a radical change in approach. Many objects from that period are still successfully operating in the city structure, more or less fulfilling its utilitarian functions and often remaining as a specific reminder of the tough times. They often become a desired objects for developers: situated in good locations, ridiculed by the previous regime, perplexing by many years of neglect and outdated finishing materials. Covered with advertisements, sometimes dirty and ill-scented, they raise social fear and lack of acceptance. How, in these conditions, to talk about protection and social approval for such actions?

Jednym z istotnych aspektów związanych z ochroną dziedzictwa architektonicznego jest edukacja społeczeństwa. O takiej potrzebie wspomina między innymi konwencja o ochronie dziedzictwa architektonicznego Europy, sporządzona w Grenadzie dnia 3 października 1985 r. Zgodnie z nią strony zobowiązują się do rozwijania społecznej świadomości znaczenia ochrony dziedzictwa architektonicznego, zarówno jako elementu tożsamości narodowej, jak i źródła inspiracji i twórczości obecnych i przyszłych pokoleń oraz pobudzania i poszerzania zainteresowania społeczeństwa, począwszy od wieku szkolnego, ochroną dziedzictwa i jakością tworzonego środowiska i architektury [6]. Jest to o tyle oczywiste, że badania prowadzone przez ekspertów nie miałyby racji bytu bez poparcia w społeczeństwie. Jednak poszerzanie wiedzy dotyczącej zagadnień związanych jedynie z ochroną dziedzictwa architektury i urbanistyki nie rozwiąże podstawowego problemu, jakim jest brak świadomości przestrzennej większości społeczeństwa.

Wspominana bardzo często przy okazji definiowania architektury triada Witruwiusza – *utilitas, venustas, firmitas* (użyteczność, piękno i trwałość) współcześnie jest najczęściej interpretowana jako funkcja, forma i konstrukcja, wypaczając delikatnie znaczenie pierwotnych słów. Trwałość ma znaczenie dużo pojemniejsze od zagadnień czysto konstrukcyjnych i odnosi się do wspomnianych już wartości ponadmaterialnych przenoszonych przez dzieło architektury. To właśnie wyodrębnienie cech ponadczasowych pozwala mówić o wartości obiektu – a nie stopień zaspokojenia potrzeb użytkownika. Jest to zagadnienie szczególnie trudne do wytłumaczenia we współczesnych czasach – naszpikowanych lekceważeniem dla przemijania, o wszechobecnym kulcie dla nowoczesności. Budynki starzeją się dziś z niespotykaną w historii prędkością – niespełna dekada czy dwie wystarczą, by niegdyś nowoczesne, straszły i śmieszyły w przestrzeni miasta, a śmierć budynku zazwyczaj przypomina raczej powolne konanie niż nagły atak serca. Współczesna architektura jest ciągłym wyścigiem – budynki są coraz wyższe, zbliżające się coraz bliżej zera w bilansie energetycznym, coraz bardziej zaawansowane technologie wychodzą naprzeciw potrzebom użytkowników. Jednocześnie gdzieś traci się wspomniana przez Witruwiusza trwałość przenoszonych wartości. Trwałość, której nie utożsamia się ze schematem statycznym konstrukcji, ale z poszukiwaniem doznań, pamięcią kształtów, zapachów czy faktur.

2. EDUKACJA PRZESTRZENNA I OCHRONA DZIEDZICTWA ARCHITEKTONICZNEGO W KONTEKŚCIE EDUKACJI ELEMENTARNEJ I WCZESNOSZKOLNEJ

Edukacja przestrzenna we współczesnym przedszkolu i szkole podstawowej jest oparta na zagadnieniach wynikających przede wszystkim z podstawy programowej. Na podstawie analizy Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 17 czerwca 2016 r. *zmieniającego*

One of the important aspects related to the protection of the architectural heritage is public education. The Convention on the Protection of the Architectural Heritage of Europe, signed in Granada on 3 October 1985, mentions this problem amongst the others. According to it, the parties undertake commitment to develop public awareness of the importance of protecting the architectural heritage, both as an element of national identity and a source of inspiration and creativity for present and future generations, and to stimulate and broaden the interest of society (starting as early as from a school age) in heritage protection and quality of the created environment and architecture [6]. It seems very obvious, as the studies conducted by the experts would have no reason to exist without the support of society. However, increased knowledge on issues related only to the protection of the architectural heritage and urban design, does not solve the basic problem, which is lack of spatial awareness of the majority of the population.

Frequently mentioned, in the course of defining architecture, Vitruvian triad – *utilitas, venustas, firmitas* (utility, beauty and durability), in recent times is commonly interpreted as a function, form and design, slightly distorting the meaning of the original words. Durability is a word with much wider meaning than purely structural problems and refers to the aforementioned intangible values carried by the work of architecture. It is precisely the distinction of timeless features that gives value to the object, not the degree of satisfaction of the user needs. This problem is especially difficult to explain in modern times, which are full of disregard for the transience and dominated by the omnipresent cult of novelty. The buildings are aging today with speed unprecedented in the history – less than a decade or two is enough for, once modern, building to start to scare or amuse. The death of the building, though, usually looks more like a slow agony than a sudden heart attack. Contemporary architecture is a continuous race – the buildings are getting higher and higher, approaching closer and closer to zero in the energy balance. More and more advanced technologies meet the needs of users. At the same time, the Vitruvian durability of transmitted values gets lost somehow. It is the durability which is not identified with static construction scheme, but with the search for sensations, memories on forms, smells and textures.

2. SPATIAL EDUCATION AND HERITAGE PROTECTION IN THE CONTEXT OF ELEMENTARY AND EARLY CHILDHOOD SCHOOLING.

Spatial education in the modern kindergarten and primary school is based on issues arising primarily from the core curriculum. Based on the analysis of the National Education Ministry of 17 June 2016, amending the regulation on core curriculum and general education in particular types of schools [7], it can be stated that

rozporządzenie w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół [7] można stwierdzić, że celem **wychowania przedszkolnego** (w kontekście ochrony dziedzictwa architektonicznego) jest między innymi:

- budowanie dziecięcej wiedzy o świecie społecznym, przyrodniczym i technicznym oraz rozwijanie umiejętności prezentowania swoich przemyśleń w sposób zrozumiały dla innych;
- wprowadzenie dzieci w świat wartości estetycznych i rozwijanie umiejętności wypowiedzenia się poprzez muzykę, taniec, śpiew, małe formy teatralne oraz sztuki plastyczne.

W dalszej kolejności ustawodawca podaje umiejętności i wiadomości, którymi dzieci kończące wychowanie przedszkolne powinny się wykazywać. Zagadnienia związane z edukacją przestrzenną nie zostały tu jednak rozwinięte i sprowadzają się do enigmatycznego stwierdzenia:

- (dziecko) **przejawia**, na miarę swoich możliwości, **zainteresowanie** wybranymi zabytkami i dziełami sztuki oraz tradycjami i obrzędami ludowymi ze swojego regionu;
- **wykazuje zainteresowanie** malarstwem, rzeźbą i architekturą (także architekturą zieleni i architekturą wewnątrz) oraz
- **wznosi konstrukcje** z klocków i **tworzy kompozycje** z różnorodnych materiałów (np. przyrodniczych), ma poczucie sprawstwa („potrafię to zrobić”) i odczuwa radość z wykonanej pracy.

Analizując w podobny sposób podstawę nauczania dla szkół podstawowych w zakresie edukacji wczesnoszkolnej (obejmująca klasy I-III) można odnaleźć między innymi poniższe zapisy dotyczące kwestii ochrony dziedzictwa architektonicznego.

(Uczeń) w zakresie percepcji sztuki:

- **określa swoją przynależność kulturową** poprzez kontakt z wybranymi dziełami sztuki, zabytkami i z tradycją w środowisku rodzinnym, szkolnym i lokalnym; uczestniczy w życiu kulturalnym tych środowisk, wie o istnieniu placówek kultury działających na ich rzecz, w zakresie ekspresji przez sztukę;
- **podejmuje działalność twórczą**, posługując się takimi środkami wyrazu plastycznego jak: kształt, barwa, faktura w kompozycji na płaszczyźnie i w przestrzeni (stosując określone materiały, narzędzia i techniki plastyczne), realizuje proste projekty w zakresie form użytkowych, w tym służące kształtowaniu własnego wizerunku i otoczenia oraz upowszechnianiu kultury w środowisku szkolnym (stosując określone narzędzia i wytwory przekazów medialnych); w zakresie recepcji sztuki:
- **rozdziela** takie dziedziny działalności twórczej człowieka jak: architektura, sztuki plastyczne oraz inne określone dyscypliny sztuki (fotografika, film) i przekazy medialne (telewizja, Internet), a także rzemiosło artystyczne i sztukę ludową,
- **rozpoznaje** wybrane dzieła architektury i sztuk plastycznych należące do polskiego i europejskiego

the purpose of **pre-school education** (in the context of the protection of architectural heritage) is, among other things:

- building children’s knowledge about the social, natural and technical world and developing the skills of presenting their thoughts to others in a communicative way;
- introducing children to the world of aesthetic values and developing skills to express themselves through music, dance, singing, theater of a small form and visual arts.

Subsequently, the legislature provides a list of skills and knowledge which children ending preschool education should have. Issues related to the education space have not been elaborated here and they come down to the enigmatic statement:

- (child) **manifest**, according to their capabilities, an **interest** toward selected monuments and works of art, as well as folk traditions and rituals of their region;
- **shows interest** in painting, sculpture and architecture (including greenery architecture and interior design).
- and
- **builds structures** with playing blocks and **creates compositions** from a variety of materials (for example natural), have a sense of agency (“I can do it”), and feel the joy of work done.

Analyzing in a similar way, the core curriculum for primary schools (including class I-III) it can be found, amongst others, the following provisions affecting the protection of the architectural heritage.

(Student) in terms of the perception of art:

- **defines his cultural identity** through contact with selected works of art, monuments and tradition on a family, school and local level; participates in the cultural life of the community, knows about the existence of cultural institutions acting on their behalf, In terms of expression through art:
- **undertakes creative activity**, using such means of artistic expression as shape, color, texture of the composition on the plane and in space (using certain materials, tools and techniques), carries out simple projects in the field of design, including the purposes of shaping their own image and the environment and dissemination of culture in the school environment (using specific tools and artifacts of media messages); In terms of reception of art:
- **distinguishes** between such fields of creative activity of man as architecture, visual arts and other specific art disciplines (photography, film) and media reports (TV, Internet), as well as arts and crafts and folk art,
- **recognizes** the selected works of architecture and fine arts belonging to Polish and European cultural heritage; Describes their characteristics (using the elementary terms specific to these areas of creative activity).

dziedzictwa kultury; **opisuje** ich cechy charakterystyczne (posługując się elementarnymi terminami właściwymi dla tych dziedzin działalności twórczej).

Kiedy porównujemy poziom dokładności i szczegółowości wszystkich wskazanych w podstawie programowej zagadnień edukacyjnych, zastanawia przedstawione powyżej podejście do tematyki związanej z ochroną dziedzictwa architektonicznego. Pozostawienie pożądanego efektów kształcenia w tak lakonicznej formie pozostawia nauczycielom dowolność zarówno w wyborze podejmowanej tematyki, jak i zakresu jej nauczania. Trudność może sprawiać nawet odpowiednia interpretacja pożądanego docelowego poziomu wiedzy ucznia – jak bowiem ocenić poziom **zainteresowania** dziecka danym tematem? Czy wystarczy, że wie, czym jest architektura, czy powinno znać odpowiedzi na bardziej szczegółowe pytania? Jeżeli tak, to na jakie pytania powinno umieć odpowiedzieć? Pozostawienie tej decyzji tylko inwencji nauczycieli wychowania przedszkolnego lub edukacji zintegrowanej (wczesnoszkolnej), w kontekście ogólnie niskiego poziomu wiedzy na ten temat w społeczeństwie³ budzi wiele wątpliwości. Podobne odczucia można mieć również w odniesieniu do umieszczenia w efektach kształcenia dla edukacji wczesnoszkolnej określeń **rozpoznaje** i **opisuje cechy charakterystyczne**. W żaden sposób nie podkreślają one konieczności analizy związków przestrzennych czy głębszych treści pozawerbalnych, o których była mowa w pierwszej części artykułu, raczej skłaniają do stosowania najprostszej metody nauki – wylizanki autorów, dzieł i stylów.

Poziom wiedzy na temat przestrzeni i związków zachodzących w niej, wartość tkwiąca w możliwości partycypacji społecznej, współdecydowanie i podjęcie demokratycznej odpowiedzialności za przestrzeń publiczną jest związane z aktywnym działaniem, praktyką i osobistym doświadczeniem. Nie da się nauczyć tych zagadnień w postaci teoretycznej lekcji, pogadanki czy suchej analizy dzieł dawnych mistrzów. To, co jest oczywiste w przypadku innych gałęzi sztuki, takich jak literatura, rysunek, malarstwo czy muzyka, w przypadku architektury i urbanistyki staje się trudne i niezrozumiałe – przede wszystkim ze względu na częsty brak kompetencji nauczycieli w tym zakresie. Praca nad zrozumieniem architektury wymaga zaangażowania, ciągłego poszerzania wiedzy oraz poświęcenia czasu na analizę poszczególnych detali i fragmentów budynku (założenia przestrzennego) oraz zależności między nimi. Zrozumienie przychodzi często później, w efekcie pracy podobnej do analizy tekstu literackiego lub dzieła malarstwa. W procesie nabywania kompetencji umożliwiających własną analizę i interpretację otaczającej przestrzeni ważną jest praktyka, najlepiej rozpoczęta w okresie wczesnego dzieciństwa – zgodnie z prowadzonymi badaniami nad rozwojem dzieci, właśnie w okresie od 3 do 7 roku życia następuje wzmożone zainteresowanie własnym ciałem, jego możliwościami, a także najbliższym otoczeniem – domem rodzinnym, podwórkiem, przedszkolem czy szkołą. Ten moment jest decydujący. Rozwijanie umiejętności aktywnego współtworzenia otoczenia, podkreślanie związków przestrzennych, wskazywanie rozwiązań i zadawanie

Comparing the level of accuracy and detail of all educational issues listed in the core curriculum, the approach to issues related to the protection of architectural heritage is confusing. Formulating the desired learning outcomes in such a laconic form leaves teachers a lot of flexibility in choosing themes, as well as the scope of its teaching. It can be difficult even to interpret the desired, target level of knowledge – how to interpret the child **interest** in the topic? Is it enough that he knows what architecture is or should he know the answers to more specific questions? If so, what questions should it be able to answer? Leaving this decision only to the creativity of teachers raises many doubts, especially in the context of the generally low level of knowledge on the subject in the society³. Similar doubts can be raised in relation to putting terms like **'recognizes'** and **'describes the characteristics'** in learning outcomes for early childhood education. In no way, they emphasize the need for analysis of spatial relationships and deeper non-verbal content, which were mentioned in the first part of the article, but rather impose to use the simplest methods of learning – counting authors, works and styles.

The level of knowledge about space and the relationships in it, the value rooted in the possibility of social participation, co-deciding and taking democratic responsibility for the public space is associated with an active action, practice and personal experience. You cannot learn these issues in the form of theoretical lessons, lectures or dry analysis of the works of the old masters. What is obvious in the case of other branches of art such as literature, drawing, painting or music, in the case of architecture and urban planning becomes difficult and incomprehensible – primarily due to the frequent lack of competence of teachers in this area. The work on understanding the architecture requires commitment, continuous expansion of knowledge and takes time to analyze the various details and fragments of the building (or a more complex spatial system) and the relationships between them. Understanding often comes later, as a result of work similar to the analysis of literary text or a painting. In the process of acquisition of competencies for their own analysis and interpretation of the surrounding space, practice is very important and it is best started in early childhood – in fact, according to the study on the development of a child, in the period from 3 to 7 years of age rises an interest in own body and its capabilities, as well as the immediate environment (family home, yard, kindergarten or school). It is a critical moment. Developing the skills of active co-creation of the environment, highlighting spatial relationships, identifying solutions and asking the right questions should lead to the emergence of a society that actively take action and responsibility for the surrounding space.

Understanding can build respect for an object, and that is usually synonymous with the desire to protect what is left. Therefore, issues related to the protection of the architectural and urban heritage, especially

odpowiednich pytań powinno prowadzić do wykształcenia społeczeństwa, które w aktywny sposób podejmuje działania i odpowiedzialność za otaczającą je przestrzeń.

Zrozumienie pozwala zbudować szacunek dla danego obiektu, a szacunek jest najczęściej tożsamy z chęcią objęcia ochroną tego, co pozostało. Dlatego też zagadnienia związane z ochroną dziedzictwa architektury i urbanistyki, zwłaszcza pochodzącej z czasów stosunkowo niedawnych, nie powinny być rozpatrywane bez przewartościowania systemu edukacji w zakresie edukacji przestrzennej – dopiero zrozumienie dla tego, co nas otacza tu i teraz, pozwoli aktywnie chronić również to, co pozostało po poprzednich pokoleniach.

3. PODSUMOWANIE

Jak już wspomniano na początku, budowa spójnego systemu ochrony dziedzictwa architektury i urbanistyki XX wieku w Polsce wymaga podjęcia działań na wielu poziomach. Jego podstawą powinno być stałe podnoszenie świadomości społecznej w tym zakresie, ze szczególnym uwzględnieniem możliwości drzemających w edukacji elementarnej i wczesnoszkolnej. Niejasne i często błędnie interpretowane przez nauczycieli zapisy w podstawach programowych powodują, że edukacja architektoniczna w polskich szkołach jest zepchnięta na pogranicze zajęć z języka polskiego, historii i plastyki. W konsekwencji podejmowane przez środowiska akademickie, architektów i konserwatorów inicjatywy rzadko spotykają się z szerszym zrozumieniem, a próby narzucenia ochrony dóbr dopiero co minionej epoki podnoszą tętno potencjalnym inwestorom. Zainteresowanie społeczeństwa, zwłaszcza dzieci oraz nauczycieli, problematyką ochrony dziedzictwa i jakością tworzonego środowiska i architektury pozwoli spojrzeć w przyszłość z większym optymizmem. Przecież, jak napisał R. Barełkowski, kluczem do zrozumienia architektury jest uświadomienie sobie tego, że jest ona jednocześnie **przetrwalnikiem**, w którym zapisywane są aktualne wartości kulturowe, i **generatorem**, wytwarzającym je lub przyczyniającym się do ich powstania [1].

Jeśli myślisz rok naprzód, sadź ryż. Jeśli myślisz 10 lat naprzód, sadź drzewo. Lecz jeśli myślisz 100 lat naprzód, ucz ludzi (przysłowie chińskie).

coming from relatively recent times, should not be considered without reframing the education system in the field of spatial education. Understanding of what surrounds us, here and now, will also help to actively protect what is left over from previous generations.

3. CONCLUSIONS

As mentioned at the beginning, the construction of a coherent system for the protection of the architectural and urban heritage of the twentieth century in Poland requires action at many levels. Its foundation should be based on constant raising of public awareness in this regard, with particular emphasis put on the possibilities existing in elementary and early childhood education. Misinterpreted by the teachers, commonly vague records in core curricula push architectural education in Polish schools on margins of classes in Polish language, history and art. Consequently, initiatives undertaken by academics, architects and conservator-restorers rarely meet with a broader understanding, and any attempts to impose protection of a bygone era just raise heart rate of potential investors. Raising the interest of society, especially children and teachers in the issues of heritage protection, quality of the created environment and architecture will allow to look to the future with greater optimism. After all, as R. Barełkowski wrote, the key to understanding the architecture is to realize that it is simultaneously, a **spore**, in which the current cultural values are saved and a **generator**, producing them or contributing to their formation [1].

If you are thinking a year ahead – plant rice. If you are thinking ten years ahead – plant a tree. But if you are thinking 100 years ahead – teach people (Chinese Proverb).

BIBLIOGRAFIA / REFERENCES

- [1] Barełkowski R. Dziedzictwo architektoniczne – przetrwalnik czy generator wartości? (online) homepage: <http://www.academia.edu> (access: 1.10.2016).
- [2] Education at a Glance 2012: OECD Indicators, OECD Publishing, 2012.
- [3] Lewandowska I. Edukacja szkolna – podstawą kształtowania świadomości regionalnej. Puls Regionu. Magazyn Samorządów Województwa Warmińsko-Mazurskiego, no 57, 30.04.2004, 10–11.
- [4] Głaz J., Szyguła A., il. Woldańska-Płocińska A. Wspólne nie znaczy niczyje, czyli o podwórkach i ulicach coś dla dziecka i rodzica. Wydawnictwo Miejskie Poznań, Poznań, 2014.
- [5] Springer F. Wanna z kolumnadą. Reportaże o polskiej przestrzeni. Wydawnictwo Czarne, Wołowiec, 2013.

Legislative acts:

[6] The Convention on the Protection of the Architectural Heritage of Europe, prepared in Grenada on October, 3, 1985, Journal of Laws from February, 24, 2012, No. 210.

[7] Regulation of the Minister of National Education from June, 17, 2016, amending the regulation on the core curriculum of preschools and general education in particular types of schools, Journal of Laws from June, 23, 2016, No. 985.

¹ Aleksander Fredro, cytat z bajki „Paweł i Gawel”.

² Parafraza tytułu książki Jakuba Głaza, Aleksandry Woldańskiej-Płocińskiej i Alicji Szyguły *Wspólne nie znaczy niczyje, czyli o podwórkach i ulicach coś dla dziecka i rodzica*, popularyzującej najistotniejsze kwestie dotyczące właściwych zachowań w przestrzeni publicznej i pożądanych działań na jej rzecz. Książka jest wynikiem przełożenia treści Karty Przestrzeni

Publicznej na bardziej zrozumiały język i jest adresowana do szerokiego odbiorcy: dzieci, młodzieży i dorosłych.

³ Według badań OBOP z 2014 roku, większość Polaków swoją wiedzę na temat architektury i architektów bierze z telewizyjnych seriali i Internetu. (CBOS, *Raport z badań: Co Polacy wiedzą o architektach*, komunikat z badań nr 161/2014, Warszawa, grudzień 2014).

Streszczenie

Artykuł podejmuje zagadnienia związane z ochroną dziedzictwa architektury i urbanistyki oraz edukacją elementarną i wczesnoszkolną. Budowa spójnego systemu ochrony dziedzictwa architektury i urbanistyki XX wieku w Polsce wymaga podjęcia działań na wielu poziomach. Jego podstawą powinno być stałe podnoszenie świadomości społecznej w tym zakresie, ze szczególnym uwzględnieniem możliwości drzemających w edukacji. W artykule omówiono najważniejsze problemy – możliwości i zagrożenia – związane z powyższymi zagadnieniami.

Abstract

The paper tackles the issue related with protection of the heritage of architecture and urban design, as well as early childhood education. Creating coherent protection system for architecture and urbanism of the twentieth century in Poland requires action at many levels. It should be based on raising public awareness in this regard, with particular emphasis put on the powers of education. The article discusses the most important issues – opportunities and risks – related to the above topics.

Publikacja stanowi efekt szerszych prac badawczych prowadzonych w ramach projektu Przestrzeń edukacyjna – przestrzeń (dla) dzieci, realizowanego w Instytucie Architektury, Urbanistyki i Ochrony Dziedzictwa Wydziału Architektury Politechniki Poznańskiej, finansowanych w roku 2016 ze środków MNiSW.

Research funded by the Ministry of Science and Higher Education in 2016 within the framework of the research project titled: The education space – the child's space realized on the Faculty of Architecture of Poznan University of Technology